

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (2), 1689-1719

Geliş Tarihi:04.06.2025 Kabul Tarihi:29.07.2025

Yayın: 2025 Yayın Tarihi:30.11.2025

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1495549>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKALARINDA MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNE DÜZCE MERKEZLİ BİR BAKIŞ: BELİRSİZLİKLER VE ZORLUKLAR¹

Kübra YÜKSEL *

Öz

Mültecilerin eğitim hizmetlerine erişim sorunu 2011 yılından itibaren Suriyeli mültecilerle² birlikte görünür hale gelmiştir. Nitekim bunun bir sonucu olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun’u (YUKK) 2013 yılında kabul edilmiştir. Böylece uluslararası koruma (UK) ve geçici koruma (GK) altındaki mültecilerin temel eğitim hizmetlerine erişim hakkı bu kanun ile düzenlenmeye çalışılmıştır. GK’daki mültecilerin eğitim hizmetlerine erişimleri, Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi (PIKTES) ile sağlanırken UK’daki mültecilerin eğitime katılımında herhangi bir öncelik ya da farklılık bulunmamakta, uygulamada ayrımcılığa neden olabilmektedir. Araştırmada yöntem olarak nitel yöntem benimsenmiş, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. GK-UK’daki 5 mülteci ve 9 Türk eğitimci ile gerçekleştirilen saha çalışması, eğitim hizmetlerine sınırlı erişim sorununu ve hizmetlerin yalnızca resmi görünürlükte kalmasına odaklanmıştır. Mültecilerin, eğitim hizmetlerine erişimde hak temelli ve tanımlanmış standart bir süreç olmamasından yakındıkları görülmüştür. Mültecilerin eğitim haklarına erişimde tanımlanmış standart süreçlerin olmaması ve eğitim çalışanlarının inisiyatifine bırakılması, mültecilerin kırılganlıklarını daha da artırmıştır. Ayrıca eğitim çalışanlarının belge eksikliği, dil bilgisi eksikliği, prosedür bilgisi eksikliği gibi nedenlerle mevcut sorunların çözümüne katkı sağlamayıp genellikle olumsuz tutum takındıkları görülmüştür. Mevzuattaki engellerin ve uygulamadaki belirsizliklerin bu durumu daha da kötüleştirme eğiliminde olduğu açıktır. Mülteciler de bu sorunların üstesinden gelebilmek için ya çocuklarını okula göndermemeyi seçmekte ya da eğitime katılan çocuklar sınıflarda yokmuş gibi davranarak görünmez olmaya çalışmaktadırlar. Çalışmada önerilen ise mülteci çocukların ülkeye geldiklerinde yaş gruplarına ayrılarak temel Türkçe eğitimi almalarını sağlamak adına MEB’e bağlı okullarda yine yaş gruplarına özel birimlerin kurulmasıdır. Mülteci çocukların Türkçe hazırlık kursları, oryantasyon gibi hem eğlendiren hem de Türkçe dilini öğreten etkinlikler yapmaları önemli bir adım olarak önerilmektedir. Türkçe eğitim veren birimlerde eğitim verecek öğretmenlerin

¹ Bu makale Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde 2023 yılında tamamlanan “Ulusal Politika ve Yerel Uygulama Arasında Göç Yönetişimi: Düzce İli Örneği” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., kubrayuksel@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0002-3772-8789>

² Çalışmada Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma Statüsündeki kişiler için çatı kavram olarak mülteci terimi kullanılmıştır.

This work is licensed under CC BY-NC-ND 4.0

mülteci çocuklar ile aynı dili bilen kişilerden seçilmesi ve Türkçe yeterliliklerini aldıktan sonra mülteci çocukların Türkçe eğitim veren sınıflara eklenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Göç, YUKK, Mülteciler, Eğitim Hakkı

A Düzce-Centered Perspective on the Education of Refugee Children in Türkiye's Migration Policies: Ambiguity and Challenges³

Abstract

The problem of refugees' access to educational services has become more visible since the arrival of Syrian refugees in 2011. In fact, based on the rights of refugees, access to basic education services was regulated under the Law on Foreigners and International Protection (LFIP), adopted in 2013. While access to education for refugees under temporary protection is supported through the PIKTES project, the lack of prioritization or differentiation in refugees' participation in education in Türkiye may lead to discriminatory practices. The study adopted a qualitative research method and utilized in-depth interview techniques. The fieldwork conducted with 5 refugees and 9 Turkish educators in GK-UK focused on the issue of limited access to educational services and the fact that these services remain only formally visible. It was observed that refugees complained about the lack of a rights-based and defined standard process for accessing educational services. The absence of defined standard processes for refugees to access their education rights and the reliance on the initiative of education staff further increased the vulnerability of refugees. In addition, it was observed that education staff did not contribute to solving existing problems and generally took a negative attitude due to reasons such as lack of documentation, lack of language skills, and lack of knowledge of procedures. It is clear that regulatory barriers and uncertainties in implementation tend to worsen this situation. To overcome these problems, refugees either choose not to send their children to school or try to make their children who do attend school invisible by acting as if they are not in the classroom. The study proposes that refugee children be divided into age groups upon arrival in the country and receive basic Turkish language education. To this end, it is recommended that special units be established in schools affiliated with the Ministry of National Education, tailored to these age groups. It is suggested that refugee children participate in activities such as Turkish preparatory courses and orientation programs, which are both enjoyable and teach the Turkish language, as an important step. Teachers who will teach in Turkish language units should be selected from among individuals who speak the same language as refugee children, and after acquiring Turkish language proficiency, refugee children should be added to classes that provide Turkish language education.

Keywords: Migration, LFIP, Refugees, Right to Education

³ This article was produced from the doctoral thesis titled "Migration Governance between National Policy and Local Practice: The Case of Düzce Province", completed by us at Düzce University Graduate Education Institute in 2023.

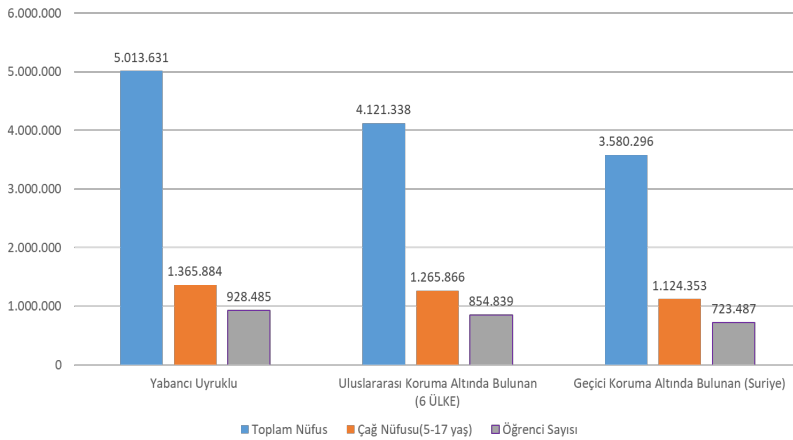
Giriş

20. yüzyılın ortalarından itibaren genel olarak göç veren bir ülke konumunda olan Türkiye, 1990'lardan itibaren ise transit durumdan göç alan ülke haline dönüşmeye başlamıştır (Toksöz & Ünlütürk, 2012). Coğrafi konumu, çevre ülkelerindeki siyasi dengesizlikler, göreceli olarak istikrarlı ekonomisi, sıkı olmayan vize rejimi ve Avrupa Birliği'nin katı sınır politikaları Türkiye'yi, Avrupa'ya gitmek isteyen mülteciler için yaşanabilecek, kısa dönemli de olsa alternatif bir durak konumuna getirmiştir (İçduygu & Kirişçi, 2009). Son on yıllarda Türkiye'ye yönelen göçte Irak, İran, Afganistan, Sahra-Altı Afrika ülkelerinden (Filipinler gibi Asya Pasifik ülkelerinden) gelenlerin olmasının yanı sıra, özellikle 2011 yılı sonrasında Suriye'den yoğun bir göç hareketliliğinin yaşanmış olması dikkate değer sonuçlar üretmiştir. Türkiye'ye yönelen göç dalgalarında mültecilerin kalış durumlarına göre konumları da değişiklik göstermiştir. Buna göre çeşitli Asya ve Afrika ülkelerinden Avrupa ülkelerine gitmek üzere Türkiye'ye gelen transit konumdaki mülteciler, Suriye ve Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere farklı ülkelere zorunlu olarak gelen mülteciler, ekonomik temelli olarak Türkiye'ye çalışmak ya da ticaret yapmak amacıyla gelen kağıtsız⁴ mülteciler gibi konumlar ve sınıflamalar ortaya çıkmıştır. Konumları her ne olursa olsun aslında bu mülteciler ortak bir noktada birleşebilmektedirler. Mültecilerin gelmiş oldukları ülkede net olmayan, inisiyatife dayalı uygulamalara kapı aralayan göç politikaları, onların hayatlarını derinden etkilemiş/etkileyecek bir noktada birleştirmektedir. Göçle gelen kişilerin etkilediği en temel alanlardan biri de eğitim olmaktadır. Eğitim, göç sürecinin ortaya çıkarmış olduğu belirsizlik duygusunu gidermenin ve kişinin geldiği ülkede kendini güvende hissetmesinin bir yolu iken (Arar vd., 2020), süreçle ilgili mevcut belirsizlikler mültecilerin hayatını ve eğitime katılımını zorlaştıracak bir hale gelmektedir.

⁴ Burada kâğıtsız kelimesi giriş kalış ya da çalışma izni olmayan göçmenlerin göç rejimi içerisindeki kırılgan konumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. “Yazar Notu (YN)”

Eğitim hayatına katılım ile ilgili uluslararası ve ulusal alanda birçok sözleşmeye taraf olan Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı 2020 yılı raporuna göre toplam 4.700.000 yabancı uyruklu kişiden 1.272.691’i ⁵ eğitim çağındaki nüfusu oluşturmaktadır ⁶. Yine 2020 yılı sonu itibariyle GEM’ler kapatılmış uyruk fark etmeksizin mülteci öğrenciler Türk eğitim sistemine uyumlarının artması amacıyla MEB’e bağlı okullara kayıt yaptırmışlardır. Türkiye’de eğitim çağındaki yabancı nüfus, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Birimi’nin Ekim 2021 verilerine göre 1.365.884 kişidir. Bu toplam sayıdan 928.485 kişisi okullaşan nüfus arasındadır.

Şekil 1: Uyruk Bazında Eğitime Katılan Mülteciler⁷

Türkiye’de Eylül 2021 verilerine göre yaklaşık olarak 5.013.631 yabancı uyruklu nüfus bulunmakta ve nüfusun Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Eylül 2021 verilerine göre 1.365.884 eğitim çağında (5-17 yaş) nüfus oluşturmaktadır. Eğitim

⁵ Ayrıca, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, UNICEF ve Kızılay ile okula devam eden sadece Suriyeli öğrencilere yönelik Şartlı Eğitim Yardımı yapılmakta ve bu yardımdan 2020 Kasım ayı itibariyle 520.787 kişi faydalanmaktadır.

⁶(meb.gov.tr)

http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_06/07091759_08201728_RAPOR-05.05.2021.pdf. 2021 yılı sonrası MEB tarafından yayımlanmadığı için güncellenmemiştir.

⁷ Şekil Hayat Boyu Öğrenme Biriminden elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

çağındaki nüfusun Ekim 2021 tarihi itibarıyla 928.485 öğrenci eğitim-öğretime dahil edilmiş olup öğrencilerin okullara kayıt süreci devam etmektedir. İfade edilen sayıların Düzce'deki yansıması ise Düzce İl Millî Eğitim Hayat Boyu Öğrenme Birimi'nden alınan 2023 yılı verilerine göre 715 ilkokul, 518 ortaokul ve 190 lise çağında olmak üzere toplam 1.423 mülteci öğrenci bulunmaktadır (Yüksel, 2023).

Bu çalışma, Türkiye'de bulunan mülteci çocukların zorunlu olarak yer değiştirmeleri sonucu katılmak durumunda kaldıkları eğitim hayatına erişimlerinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) ifade edildiği şekilde uygulanıp uygulanmadığına odaklanmaktadır. Çalışma, mülteci öğrencilerin politika ve yerel uygulamalar arasındaki farklılıklar nedeniyle karşılaştıkları belirsiz durumun, öğretmenlerin inisiyatifleri ile ilerleyen süreçlerin mülteci çocukların kırılganlık durumlarını daha da derinleştirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada, araştırma yöntemi olarak nitel yöntem benimsenmiş, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Mülteci çocukların velileri ve öğretmenleri ile görüşme sağlanmıştır. Araştırma kapsamında mültecilerin eğitim ortamında yer alan 9 öğretmenle ve 5 mülteci veliyle görüşülmüştür. Görüşmeler çalışmanın odağı olan Düzce ilinde merkez ve ilçe okullarında 2021-2023 yılı arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yapılırken notlar tutulmuştur. Bu ampirik araştırma Türkiye'de eğitim hayatında yer alan mülteci çocuklarının politika belgesinde (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun'u) ifade edildiği şekilde eğitim alamadıklarını göstermiştir. Çalışmanın ilk kısmında göç politikaları ve eğitim arasındaki ilişki irdelenmiştir. İkinci kısmında araştırmanın bulguları, Düzce'de görüşme yapılan mülteci veliler ve sınıflarında mülteci çocuk bulunan öğretmenlerin deneyimleri yoluyla aktarılmıştır. Son kısımda ise bulgulardan çıkarılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Göç Politikaları ve Eğitime Erişim Hakkı

Ülkesinden her ne sebeple olursa olsun göç etmek durumunda kalan eğitim çağındaki her kişinin hangi ülkeden geldiği ve hangi uyrukta olduğu fark etmeksizin eğitim hayatına katılması en temel haklarından biri olmaktadır. Mülteci çocukların

geldikleri ülkenin eğitim hayatına erişimleri dil bariyerlerini aşmaları o ülkede sosyal hayata katılım adına önem arz etmektedir. Ancak mülteci çocuklara eğitim hakkının verilmesi bu alanda düzenlemelerin yapılması ise devletlerin göçmenlere uyguladıkları mevcut göç politikalarıyla ilgidir. Bu bağlamdan hareket ile bu çalışmanın temel sorusu, ulusal göç politikalarıyla belirlenen mültecilerin eğitim haklarının yerelde ne şekilde karşılık bulduğu, uygulamaya nasıl sokulduğudur.

Türkiye'nin göç politikaları genel olarak aktarılabilecek olunursa; 1923-1950 dönemi soydaş göçlerinin olduğu bir dönem olmuştur. 1960'lı yıllar devlet eliyle yurt dışına insanların gönderilmesi ile Türkiye göç veren bir ülke konumuna gelmiştir. 2000'li yıllar Avrupa Birliği (AB) uyum süreci ile Türkiye'nin göç politikalarında daha sıkı sınır denetimlerinin gerçekleşmesi ile değişimler olmuştur. 2011 yılı Suriye göçü ile birlikte ise Türkiye yoğun göç dalgası ile karşılaşmıştır. En temelde mülteciler özelinde toplayıcı bir kanunu olmayan Türkiye 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanun ile ülkeye gelen mültecilerin eğitim, sağlık, barınma, çeşitli sosyal yardımlardan yararlanma, kamusal hizmetlere erişim ve istihdam olmak üzere hakları ayrıntılandırılmıştır.

2013 yılı öncesinde Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve Türkiye özelinde mültecilerin eğitim hakkıyla ilgili kanun maddeleri bulunmaktadır. Uluslararası belgelerden ilki, ilk yasal dayanak olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 26. Maddesidir. Ardından 1950 yılında kabul edilen Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokol'ün 2. maddesinde ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde ise mültecilerin eğitim hakkı Madde 21 ve Madde 22'de, 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Madde 10, 13 ve 14'de, 1976 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 24. maddesinde, 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. maddelerinde, 1999 tarihli Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi'nde, yine yukarıdaki sözleşmelerde olduğu gibi eğitim hakkının 'herkese' tanınması gereken bir hak olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin taraf

olduğu uluslararası anlaşmalar ek olarak kendi anayasasında da eğitim hakkına erişim ile ilgili düzenlemeler var olmaktadır. İlk olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. Maddesidir. Bu maddede “kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı, dolayısıyla eğitimin temel bir hak olduğu” kabul edilmiştir. Türkiye’de yabancı öğrencilerin eğitim öğretim hayatına katılımı ile ilgili yürürlüğe giren ilk kanun 14 Ekim 1983 2922 sayılı kanun ve aynı Kanun’un 1985 yılında ek yönetmeliği olmaktadır. Devamında 27 Ocak 2003’te Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi yayımlanmış bu genelde ile yabancı uyruklu olan öğrencilerin eğitim hayatına katılımda kayıt, kabul ve sonrasındaki iş ve işlemlerde ortaya çıkabilecek tereddütlere açıklık getirilmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 4. Maddesi’nde de eğitim hakkına herkesin erişmesi gerektiği yer almaktadır. 16 Ağustos 2010 sonrası ise ilk olarak Türkiye’de mültecilerin eğitim hayatına katılımıyla ilgili yapılan düzenlemeler Suriyeli mültecilerin geri dönüşlerinin olacağı varsayımı üzerinden şekillenmiştir. Eğitim alanında “Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi” ile Türkiye’de bulunan mültecilerin iş ve işlemlerinin Millî Eğitim bünyesinde yürütülmesi amacıyla komisyon oluşturulmasına karar verilmiştir. 2010-2018 yıllarını kapsayan bu genelgeyle mülteci öğrencilerin okullara kayıtları, veri girişleri, ders araç gereçleri, burs sağlanması gibi konular da ele alınmıştır⁸. 2011 yılı itibariyle artarak devam eden Suriye göçü ile eğitim alanında çocukların geri kalmaması adına Geçici Barınma Merkezleri’nde (GEM), ülkelerine geri döndüklerinde çocukların eğitimlerinde kaldıkları yerden devam etmeleri amacıyla Arapça müfredat ile eğitimler verilmiştir (Emin, 2016, s. 14).

2013 yılına kadar mültecilerin eğitime katılımında belirli bir standartta düzenleme olmadığı için 2013 yılında “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmeti” isimli genelge yayımlanmış, bu genelgeyle de Suriyeliler özelinde eğitim konusunda bir standardın

⁸ <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/967.pdf>.

olması gerekliliği vurgulanmıştır⁹. 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı YUKK'un 89. Maddesinde ise "başvuru sahibi ve uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ve aile üyelerinin, ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanacağı" ifadesi yer almıştır. 2014 yılında gelindiğinde 6458 sayılı kanunu takiben Geçici Koruma Yönetmeliği yayımlanmış ve mültecilere yönelik eğitim hakları açıkça belirtilmiştir. 2014 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Yabancılar Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi yayınlanmış, 2016 yılında ise MEB bünyesinde Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBÖ) altında Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı kurulmuştur. 2016 yılına gelindiğinde ise mültecilerin eğitime katılımı için Avrupa Birliği (AB) tarafından Türkiye'deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı (FRIT) kapsamında fonlanan ve Suriyeli öğrencilerin eğitim sistemine katılımını destekleyen Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi (PIKTES) projesinin başlatılması mülteci çocuklar için eğitim alanında daha kalıcı politikaların oluşturulması adına önemli bir adım olmuştur (Özçürümez & İçduygu, 2020, s. 125). Hibesi AB tarafından sağlanan PIKTES ile uyum sınıfları 6 Eylül 2019 yılı Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi ile oluşturulmuştur. Uyum sınıflarının amacı, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde bulunan mülteci öğrencilerin, Türkçe dil seviyelerinin artırılmasıyla mevcut olan eğitim sistemine uyumlarının sağlanması olmaktadır¹⁰. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi amacıyla hayata geçirildiği ifade edilen PIKTES kapsamındaki uyum sınıfları özelde Suriyeli öğrencilerin eğitim hayatına katılımını kapsamaktadır. Uygulamanın yalnızca Suriyeli öğrencileri kapsamaması durumu, diğer mülteci öğrencilerin Suriyeli mülteci öğrencilerle aynı derecede ve koşullarda Türkiye'de verilen eğitimden faydalanamayacaklarına işaret etmektedir. 2016 yılına kadar mülteci çocukların eğitim hayatına katılımı ile ilgili herhangi bir adımın atılmamış olması ise göçün kalıcı değil geçici olarak düşünüldüğünü göstermektedir.

⁹https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/05142850_rehberlik_hizmetler_kilavuzu.pdf.

¹⁰ <http://piktes.gov.tr/izleme/Uploads/rehberlik/genelgeaciklamasi.pdf>.

Aynı zamanda mülteci öğrencilerin Türkçe dil öğrenmeleri için uyum sınıfları açılana kadar geçen 5 yıllık süreç (2011-2016) boyunca, herhangi bir çaba içerisine girilmemiş olması kayıp bir nesil oluşmuş olabileceğine işaret etmektedir.

2017 yılında mülteci öğrencilerin eğitime yönelik hazırlanan Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından “Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı” hazırlanmış ardından MEB ve UNICEF iş birliğinde “Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Eğitimi” isimli proje, Suriyeli öğrencilerin iyi bir eğitime erişimlerinin sağlanması ve uyum süreçlerinin desteklenmesi amacıyla yürütülmüştür¹¹. 2015-2019 yılı Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı'nda ise, “Bütün bireylerin eğitim ve öğretime adil şartlar altında erişimini sağlamak” amaçlanmış, mültecilerin, geçici koruma altındaki yabancıların veya vatansız olarak Türkiye’de bulunanların, bulundukları süre boyunca eğitim hizmetinden faydalanmalarına ve bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir (MEB, 2015, s. 37). Stratejik planda da ifade edildiği üzere, mülteci olarak sadece Suriyeli mülteci öğrencilere değil, uyruğu fark etmeksizin Türkiye’de bulunan eğitim çağındaki her öğrenciye eğitim hakkının eşit şekilde verileceği, yani hak temelli bir yaklaşımla politika oluşturulmaya çalışılacağı açıklanmıştır. Özetlenecek olunursa mültecilerin eğitime katılımı ile ilgili Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve ulusal alanda kanunları yer almaktadır.

¹¹ <https://tedmem.org/yayın/2018-eğitim-değerlendirme-raporu>.

Tablo 1: *Türkiyenin Mültecilerle İlgili Eğitim Mevzuatı* ¹²

2011 yılı Öncesi	2011 yılı Sonrası
14 Ekim 1983 Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun	7 Eylül 2013 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği
15 Nisan 1985 Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilere İlişkin Yönetmelik	26 Eylül 2013 Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi
2005 yılı 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu	23 Eylül 2014 Yabancılar Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi
16 Ağustos 2010 Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi	22 Ekim 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği
	6 Eylül 2019 Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi
	22 Ekim 2020 Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi

Suriye kitlesel göçü yani 2011 yılı öncesi ifade edilen mevzuatların kapsamı ikamet izini ile Türkiye’de kalan yabancıların eğitime katılımını olarak düzenlenmiştir. İkamet kaydı olmayan yabancılara ise eğitime katılım hakkı mevcut değildir. 11 Nisan 2013 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılmıştır. YUKK 38. Madde de öğrenci ikamet izinleri açıklanmıştır. Ancak daha sonra Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş kişilerin eğitime katılımı ile ilgili daha kapsamlı olan genelde olan Ülkemizde Geçici Koruma Altında bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi yayımlanmıştır. Bu genelge ile mülteci öğrencilerin eğitim hayatı ile ilgili belirli standardın olması gerekliliğinin altı çizilmiştir (Sağiroğlu, 2017, s. 58). 2014 yılında çıkarılan genelge ile Suriyeli öğrencilerin geçici koruma belgeleri ile bulunmayanların ise sözlü veya yazılı ile denklik verilerek okullara kayıtları gerçekleştirmiş ve aynı zamanda kayıt için ikamet izni gerekliliği ise kaldırılmıştır (Özcan, 2018, s. 25). Türkiye’de mültecilerin eğitim haklarıyla ilgili verilen kanun maddeleri 2011 yılı öncesi yukarı ifade edildiği

¹² Tablo yazar tarafından literatür araştırması sonucu oluşturulmuştur.

üzere ikamet kaydı ile ilgili iken 2011 Suriye göçü ile birlikte ise mülteci çocukların eğitime katılım hakkı daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 2011 yılı sonrası ise yoğun göçe karşılık kamplarda 2014 yılında çıkan genelge ile de mülteci öğrencilerin eğitim hakkı güvence altına alınmış olup Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurulmuştur. GEM'lerde eğitimler verilmiş ancak yukarıda da ifade edildiği gibi kalış süreleri arttıkça durum değişmiş MEB'e bağlı okullara yönelim başlamıştır.

Genel olarak eğitim süreci ile ilgili değerlendirme yapılacak olunursa 2011 yılı yoğun göç süreci başladığı anda mülteci çocukların eğitime katılımı ile ilgili özel bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Yapılan anlaşmalar, kanun maddeleri, planlar, genelgeler mültecilerin eğitim haklarının geldikleri ülkedeki kişilerle eşit şekilde sunulacağını taahhüt etmektedirler. Ancak YÜKK, Yönetmelik ve genelgelerde ilk olarak öğrenci ikameti istenmiş, sonra yoğun göç ile ikamet izni kaldırılmış, yoğun göçle beraber GEM'ler açılmış daha sonrasında ise mülteci öğrencilerin Türk öğrenciler ile aynı sınıfta eğitim hayatına katılımlarına karar verilmiştir. Resmî belgelerde sayılan süreç içerisinde değişen durumların olması mülteci öğrencilerin eğitim hayatına katılım haklarının net olmadığını ve değişkenlik olabileceğine dair önemli izlenimler vermektedir. Türk öğrencilerle mülteci öğrencilere kanun, Yönetmelik ve genelgelerde eşit hakların verileceği ifade edilmiş olması önemli bir adım olsa da belgelerde olan hakların gündelik hayatta karşılığının olup olmadığı önemli bir husustur. Teorik düzeyde eğitime erişim fırsatının sunulması öngörülmesine rağmen pratikte bu hakların gerçekleşmesinde en temel noktalardan biri dil sorunu olmaktadır. Kanun, yönetmelik ve genelgelerde mülteci öğrenciler için dil sorununun nasıl aşacağına dair bir madde ya da açıklama bulunmamaktadır. Hem öğretmenleri hem de akranları ile arasındaki iletişimin sağlanmasında en önemli adım olan dil yeterliliği olmaktadır (Şimşek, 2017, s.173). Dil yeterliliği sağlayamayan mülteci çocuklar etrafındaki kişileri anlama, onlarla aynı dilde konuşma ve iletişim kurmada engellerle karşılaşabilecektir. 2019 yılında bulgular kısmında da temalardan biri olan PIKTES Uyum Sınıfları uygulaması ile Türkçe yeterlilik sınavları getirilmiş ancak bu proje pandemi ile birlikte yüz yüze

yeterince uygulanamamıştır. Pandemi sonrasında ise yine uygulamalar kısmında ayrıntılı şekilde ifade edileceği üzere 29 il ile sınırlandırılmış bir uygulama olarak devam etmektedir. Yukarıda aktarılan kanunlarda, genelgelerde ve yönetmeliklerde bahsedilen konuyla ilgili belirsizlikler yer almaktadır. Bu belirsizliklere 2011 yılı kitlesel göç ile gelen Suriyeli kişilerin geri dönecekleri ihtimali üzere şekillenen politikalarla alınan kararlardan biri olan GEM'lerin açılması örnek olarak verilebilmektedir. Kendi ülkelerinde yarım bıraktıkları eğitimlerini geçici olarak geldikleri düşünülen Türkiye'de devam etmeleri amacıyla açılan GEM'ler ilk olarak kamplarda kurulmuşken sonrasında ise kampların dışında da varlığını sürdürmüştür (Şimşek, 2017, s.166-168). Burada aslında ifade edilmesi gereken en önemli husus GEM'lerin ilk olarak STK'lar aracılığı ile açılması olmaktadır (Tanrıku, 2017, s. 136). Bu şekilde mülteci öğrencilerin eğitim hayatına katılımına kalıcı değil geçici çözüm üretilmiştir. 2016-2017 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın kapsayıcı eğitim modeline geçişi ile birlikte GEM'lerin kapanma süreci başlamış mülteci öğrenciler Türk eğitim sisteminde devlet okullarına yönlendirilmiştir (Özcan, 2018; Şimşek, 2017, s.168). Devlet okullarına yönelen mülteci öğrencilerin ders müfredatlarına dair belli kalıpların olmaması belirsizliklerin olması, mülteci öğrencilere dair bütüncül hak temelli bir yaklaşım benimsenmediğine işaret etmektedir. Devam eden kısımda saha çalışmasından elde edilen veriler bu kapsamda tartışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yöntem olarak nitel yöntem benimsenmiş, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. GK-UK'daki 5 mülteci ve 9 Türk eğitimci ile gerçekleştirilen saha çalışması, Araştırma kapsamında mültecilerin eğitim ortamında yer alan 9 öğretmenle ve 5 mülteci veliyle görüşülmüştür. Görüşmeler çalışmanın odağı olan Düzce ilinde merkez ve ilçe okullarında 2021-2023 yılı arasında araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler hem yüz yüze hem de online olarak iki şekilde yapılmıştır. Görüşmeler yapılırken araştırmacı not tutmuştur. Görüşmeler en fazla 2 saat en az 45 dakika aralığında olmuştur. Araştırmada veri

analizi olarak ise hem betimsel analiz hem de tematik analizden faydalanılmıştır. Betimsel analizin kullanılmasının nedeni yapılan görüşmelerin çözümlemelerinde orijinallerine yer verilmesi ve kişilerin vermiş oldukları cevapları doğrudan altınlarla aktarılmasıdır (Kümbetoğlu, 2017, s.154). Araştırmanın analizinde kullanılan diğer analiz olan tematik analiz ise araştırma neticesinde elde edilmiş olan verilerin en küçük temalara ayrılması derinlemesine betimlemelerin yapılması ve raporlanmasında kullanılmıştır (Braun & Clarke, 2019, s. 875).

Bulgular: Düzce'de Mültecilerin Eğitime Katılımı

2011 yılı öncesinde Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitim hayatına katılımını düzenleyen belge 2010 yılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi olmaktadır. Genelgede statüsü ne olursa olsun (mülteci, sığınmacı, vatansız) çocukların okula kayıtlarının kendilerine ve velilerine verilen ikamet izini ile yapılacağı ifade edilmiştir. 2011 yılı sonrasında 2014 yılı Yabancılarla Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi kabul edilene kadar Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteci çocuklar GEM'lerde eğitim almışlardır. 2020 yılı sonu itibarıyla GEM'ler kapatılmış uyruk fark etmeksizin mülteci öğrenciler Türk eğitim sistemine uyumlarının artması amacıyla MEB'e bağlı okullara kayıt yaptırmışlardır. Türkiye'de eğitim hayatına katılan mülteci nüfus ile ilgili istatistikler; Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Birimi ve Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Çalışma kapsamında ise Düzce il bazında eğitime katılan mülteci nüfusa ilişkin istatistiksel veriler Düzce İl Millî Eğitim Hayat Boyu Öğrenme Birimi'nden temin edilmiştir (Yüksel, 2023). Çalışmada belirtilen kanunlar kapsamında mülteci öğrencilere verilen hakların uygulamadaki yansımalarını görebilmek amacıyla; mülteci öğrencilere eğitim veren öğretmenler ile söz konusu öğrencilerin velileri sözlü görüşme sürecine dahil edilmiştir. Düzce ilinde gerçekleştirilen nitel araştırma kapsamında 9 öğretmen 5 mülteci veli ile derinlemesine görüşmeler sağlanmıştır. Görüşmeler sonucunda 5 alt başlık ortaya çıkmıştır. Bu başlıklar Mültecilerin Eğitimi: Zorluklar ve Belirsizlikler, Mültecilerin ve Eğitimcilerin Bilgilendirilmesi, Şartlı Eğitim Yardımları, Öğretmen ile Türk

Veli/Mülteci Veli ilişkisi ve son olarak ise PIKTES: Uyum Sınıfları Uygulaması olmaktadır.

1. Mültecilerin Eğitimi: Zorluklar ve Belirsizlikler

Eğitim hayatına giren başka ülkeden gelen mülteci öğrencilerin Türkçeyi ne kadar öğrendikleri ya da nitelikli eğitim aldıklarını tespit eden mevcut bir uygulama bulunmamaktadır. Millî Eğitim bünyesinde çalışan öğretmenlerin büyük çoğunluğu, eğitimde yetkili konumda olan Millî Eğitim Bakanlığının mülteci çocuğun Türkçe dilini ne kadar öğrendiğine dair öğretmenlerden okullardan geri dönüş almadığını, yoğun mevcutlu sınıflarda Türkçe dilini öğrenmeyen çocuklara öğretmenin ayrı ilgilenmesinin olanaklı olmadığı, öğrencilerin dil bilme ve Türkçe öğrenme durumlarının “öğretmenin vicdanına” bıraktıklarını belirtmişlerdir. Mülteci öğrencilere kanunda tanımlanan hakların aslında verilmediğini söyleyen Öğretmen 5 (52, Erkek) *“mülteci öğrencilerin eğitime erişim ile ilgili hakların uygulamada karşılık bulmasının birebir ilgilenen öğretmenin vicdanına bağlı bir durum yani inisiyatifle ilgili”* olduğunu ifade etmiştir. Yine Öğretmen 5 (52, Erkek) tarafından, *“başka ülkeden gelmiş ve dezavantajlı durumda olan mülteci öğrencilerin eğitim hayatlarındaki ilerleme ya da gerilemenin, onların hayatlarındaki iyileştirme ile ilgili adımların resmî kurumlarca atılmadığı, verilen hizmetlerin öğretmenlerin “vicdanına bağlı” olduğunu, eğitime erişim hakkının mülteci çocukların bir hakkı olduğu düşünülerek verilmediğini”* söylemiştir. Bununla birlikte öğrencilerin uyumlarının sağlanması adına yapılan uygulamaların sadece kâğıt üzerinde kaldığını söyleyen Öğretmen 3 (55, Erkek) ise, *“Düzce’de yapılan toplantılarda çocukların eğitim hayatına katılımının kanunlarda var olduğunu ancak mülteci çocukların eğitim hayatındaki durumları ile ilgili noktalara değinilmediğini”* ifade etmiştir. Mülteci çocukların eğitime katılımı adına gerçekleştirilen adımların *“kâğıt üzerinde ve yapıldı mı yapıldı”* olarak kaldığını belirten Öğretmen 9 (40, Erkek) de, *“örnek olarak bu yıl çocuklar için UNICEF tarafından hediyeler geldiğini içerisinde faydalı kitaplar olduğunu fakat bu kitapları vermenin mülteci çocuklar için faydalı olmadığını, bu şekilde Türkçe öğretmiş olunmadığını”* söylemiştir. Valilik

bünyesinde her ay toplantı yapıldığını aktaran Öğretmen 4 (40, Kadın), yapılan toplantılarda Düzce iline başka ülkeden gelmiş ve burada eğitim hayatına katılan öğrencilerin rakamlarının sadece paylaşıldığını Türkçe dil öğrenim seviyelerinin ne durumda olduğu ile ilgili bir paylaşımda bulunulmadığına dikkat çekmiştir. Toplantılarda bilhassa Düzce ilinde bulunan üst düzey kurumlarda yetkili olan kişilere eğitim hayatına katılmış olan mülteci çocukların karşı karşıya kaldıkları problemleri anlatıp önerilerini aktardığını söyleyen Öğretmen 2 (44, Kadın) ise, *“anlattıklarının ve önerilerinin bir karşılık bulmadığını”* üzüntüyle ifade etmiştir. İl müdürlüklerinden bakanlık düzeyine kadar eğitimi sevk ve idare eden yetkililerin sadece sayıları sorduğunu aktaran Öğretmen 3 (55, Erkek) de *“onlar için önemli olanın rakamsal ifadeler olduğunu belirtmiş bu sayıları “içi boş” veriler”* olarak nitelendirmiştir. Birkaç yıl önce İl Millî Eğitim’de yapılan toplantıda mülteci öğrencilerin kendi ülkelerinde aldıkları eğitimin Türkiye’de de geçerli olması adına yaptıkları denklik işlemleriyle ilgili bilgiler verildiğini söyleyen Öğretmen 7 (30, Erkek), *“mülteci öğrencilerin nicelik olarak artması onların eğitim hayatına katılımda karşılaştıkları problemlerin çözümlerine yönelik adımların zorlaştığı ve denklige bakılmadan mülteci öğrencinin hangi sınıfa kayıt olacağına okulun kararına bırakıldığını”* ifade etmiştir.

Türkiye’de mültecilerin eğitime ulaşım hakkı YUKK’da ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Başka ülkeden Türkiye’ye hangi statüde olursa olsun gelmiş olan mülteci çocukların eğitim hayatına dahil olmaları zorunlu değil, mülteci çocuğun ailesinin inisiyatifine bırakılmıştır. Düzce ilinde yapılan görüşmelerde mülteci çocuğa sahip görüşmecilerin hepsi çocuklarını Düzce’ye gelir gelmez okula kayıt yaptırdıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın eğitim kurumlarındaki yetkililer ise mülteci çocuklara verilen eğitimin düzeyinin daha da artırılması gerektiğini vurgulamışlardır.

“Muhacir çocuklara verilen eğitim hakları yetersiz demeyelim de eklenmesi gereken şeyler olmalı. Bu kentte yaşam tanıtılmalı. Tamam, hakları var da, neler bilmiyorlar ki. Verilen haklar için yetmez ama

vardır diye bir durum var aslında. Tam da böyle bir durumdayız.”

Öğretmen 8 (45, Erkek)

YUKK’da da ifade edildiği üzere başka ülkeden gelen mültecilerin eğitime katılımı için temel şart kayıtlı olmalarıdır. Ancak ifade edilmelidir ki eğitim hayatına katılım ulusal ve uluslararası belgelerde de ifade edildiği gibi “herkese” tanınması gereken bir hak olmaktadır. Kısacası mülteci çocuk kayıtlı olsun ya da olmasın eğitim hayatına katılması önemli bir hak olmaktadır. Görüldüğü kadarıyla daha çok bireysel inisiyatif gibi görünse de uygulama da bu yöndedir. Örneğin Öğretmen 3 (55, Erkek), *“okuluna kaydolmak için gelen mülteci çocuğun kaydı olsa da olmasa da çocuğu okula aldığını, mülteci çocuğun zaten dezavantajlı durumda olduğu, ülkesinden ayrılmak zorunda olduğundan dolayı eksik olduğunu eğitimde de eksik kalmasını istemediğini, eğer kayıt almazsa kendisini vicdani olarak sorumlu hissedeceğini”* ifade etmiştir. Düzce’de çevrenin de eğitime katılım hususunda duyarlı olduğunu belirten Öğretmen 4 (40, Kadın), *“bazen Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezinden (CİMER) kendilerine ulaştırılan şikâyetlerde “şu mahallede bir yabancı çocuk var, okula gitmiyor” şeklinde yazılı olarak uyarılar geldiğini, çevrelerinde mahallelerinde mülteci çocukların okula gitmesi gerektiğini düşünen insanların var olduğunu ve eğitim hayatına katılım bu hakka erişimde çevrenin duyarlı olduğunu”* söylemiştir.

Araştırma yapılırken ortaya çıkan en önemli noktalardan biri de mültecilerle ilgili olumsuz ifadeler, mültecilerin hayatlarındaki en temel noktalar olan ev kiralamadan iş bulmaya kadar her noktayı etkilemektedir. Bu olumsuzluklar ise mültecileri Düzce ilinin daha sessiz ve kırsal alanlarına itmiştir. Mültecilerin yoğun olarak yaşadığı kırsal yerleşim yerlerinde bulunan okullar ise mülteci okulu olarak Düzce’de anılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullar mülteci öğrencilerin sahip oldukları haklar konusunda yeterli bilgi sahibi olmamakta ve diğer kurumlarla (Göç İdaresi Başkanlığı/İl Göç İdaresi Müdürlükleri gibi) yetersiz iletişimde bulunmaktadır. Mülteci öğrencilerin eğitime katılım hakları olmalarına rağmen bazı okullarda bu hakların verilmediği literatürde yapılan çalışmalarla da

desteklemiştir (Aydın Güngör & Pehlivan, 2021, s. 56-57; Gencer, 2017, s. 844). Bu da eğitim hizmetlerinin Türk öğrencilerle mülteci öğrencilere verilmesinde eşit şekilde faydalanamama ve okullara eşit sayıda öğrenci dağıtımının olmamasının önünü açmaktadır. Bunu besleyen ise mülteci çocuklarla ilgili eğitim haklarına dair düzenlemelerin 2011 yılı Suriye kitlesel göçü ile ilk olarak geçici olarak algılanması olmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda eğitim hizmeti veren okul yönetici ve öğretmenleri de bu konuda net bir bilgiye sahip olmamaktadır. Verilen hizmetler de politikadan kaynaklı belirsizlikler nedeniyle öğretmenin inisiyatifine bırakılan bir süreçte evrilmiştir. Düzce ilinde mültecilerin yoğun olduğu yerde görev yapan Öğretmen 1 (41, Erkek), *“okuluna kayıt için gelen bir mülteciyi kayıt yaptığını, kendi okulu ile ilgili etraftan duyduğu ve dışlayıcı tavır içeren söylemlere takılmadığını”* ifade etmiştir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde ülkelerinden zorunlu sebeplerle göç etmek zorunda kalan mülteci çocukların eğitime katılım haklarıyla alakalı kanunların uygulama aşamasının bu hizmeti veren kişilerin bizatihi vicdanına bırakıldığı anlaşılmıştır. Son kertede mültecilerin eğitim hayatına katılımda politika ve uygulamada belirsizlik olduğu ve vicdana bırakılan uygulamalarında bu belirsizliği teşvik ettiği, mültecilerin daha da derinleşen bir belirsizliğe itildiği sonucu ortaya çıkmıştır.

2. Mültecilerin ve Eğitimcilerin Bilgilendirilmesi

Ülkesini zorunlu olarak terk etmek zorunda kalan mülteciler için en önemli nokta varış ülkesinin dilini bilmektir. Çünkü geldikleri ülkenin dilini bilmek ne temelde mültecilerin karşılaşabilecekleri problemlerin aşılmasında ve geldikleri ülkedeki kişilerle iletişim sağlamalarında hayati öneme sahip olmaktadır. Mekân olarak okullar mülteci çocuklar için hem dil öğrenimlerini gerçekleştirecekleri hem de sosyal olarak gelişip geldikleri ülkede hayata katılıp kendilerini geliştirecekleri yerlerdir. Geldikleri ülkede mültecilerin en çok gittikleri yer olan İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde, mülteci çocukların eğitim hayatına nasıl katılacakları ile ilgili bilgilendirme afişleri ve çocukların okullara nasıl kaydolacakları ile ilgili bilgiler

verilmektedir. Kimlik belgesine sahip olmak Türkiye’de okula kaydolmada en temel şart olmaktadır. Tıpkı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları gibi mültecilerinde bir kimlikleri olması okula kayıt için gerekmektedir. Aynı zamanda Türk ya da mülteci fark etmeksizin her eğitim çağındaki öğrenci için devlet okulları ücretsiz eğitim vermektedir. Eğitimin ücretsiz olduğu kayıtlanma ile ilgili mültecilerin bilgilendirmesi İl Göç İdaresine gittiklerinde mültecilere personel tarafından ayrıca yapılmaktadır. Araştırma esnasında eğitim kurumlarından elde edilen veriler de mülteci aileleri ile görüşmelerde de ortak olarak çıkan durum mülteci çocukların eğitim hayatına katılımdaki bilgilendirmenin büyük çoğunluğunun kayıt esnasında İl Göç İdaresi tarafından, diğer kısım ise yakın çevreden bilgilendirme ile kayıt yapıldığı olmuştur. Ayrıca diğer sonuç ise eğitimcilerin mültecilere eğitim hayatına katılımda desteklemek ve nasıl bir eğitim verileceği ile ilgili ayrıca bilgilendirmenin olmadığıdır.

“Çocukları okula göndereceğimi ablam söyledi bana, çocukları kaydettir diye. Başka kimseden duymadım, kayıt nasıl oluyor diye. Göç İdaresi’ne arada gidiyoruz. Bize anlatsalar, bizim için daha iyi olur”. Mülteci Veli 2 (32, Kadın, Afganistan)

“Komşum çocuğunu okula gönder diye söyledi, ilk geldiğimiz zaman. Bir de çocuklar okula gidince para alıyorsunuz dediler, biz de gönderdik. Boş boş evde oturacaklarına hem Türkçe öğrenirler hem de para alırız, ev geçimimiz kolay olur dedik”. Mülteci Veli 1 (30, Kadın, Suriye)

Anlaşılabileceği üzere mültecilerin çocuklarını okula kaydettirmeleri gerektiğini, eğitim haklarının olduğunu Göç İdaresi’nden ve kendileri ile aynı mahallede olan ya da mülteci arkadaş/akrabaları gibi etraflarından sorarak öğrenmesi, mülteci çocukların eğitime katılımı ve hakları ile ilgili konuların yetkili makamlarca anlatılsa da eksik noktaların kaldığı ve bu şekilde mülteci ailelerin çocuklarının eğitime katılımı ile ilgili haklara vakıf olamaması eğitime erişimde problemlerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi mültecilerin her ne kadar eğitime erişimle ilgili haklarına bilmeleri önemli olsa da

diğer önemli nokta da mültecilere eğitim verecek kişilerin de bu hususta bilgilendirilmesidir. Türkiye'ye farklı ülkeden gelen öğrenciler farklı dil ve kültüre sahip olmaktadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkenin mülteci öğrencilere nasıl bir eğitim verileceğine dair bir düzenleme ya da tanımlama bulunmamaktadır (Baldık, 2018, s. 40; Tanrıkulu, 2017, s. 132). Öğretmenlerin mülteci çocukların yeterince bilmemesi ya da hiç bilmemesi mülteci öğrencilere Türkçe öğretilmemesine neden olmaktadır. Görüşmeler neticesinde ortaya çıkan önemli nokta ise mülteci çocukların eğitimde yer alan eğitimcilerin mülteci çocukların eğitim hakkı ve nasıl eğitim verileceği ile ilgili bilgi sahibi olmadığıdır.

“Gerekli hakların verilip verilmediği tartışılır bence. Zaten ben de tam olarak bilmiyorum eğitimdeki haklarını. Bildiğim tek şey Türklerin bu kişileri çok fazla istemediği. Yabancıların hakları konusunda bir şekilde kurumdaki insanlara anlatmak için ulaşılmalı. Mesela seminer dönemleri var, orada konuşulabilir. Bilgilendirilmiş olsak, bir yazı ile okullara dağıtılsa, çok iyi olur. Madde madde anlatılsa hakları nelerdir, bu bile yeterli gelir. Genel olarak bilgilenmiş oluruz. Bize sorulduğunda daha doğru yönlendiririz”. Öğretmen 6 (39, Kadın)

Şüphesiz ki mülteci çocukların eğitim hayatına katılımları ve niteliklerinin artmasında mülteci çocuklara eğitim veren öğretmenlerin bilgilendirilmesi önemli olmaktadır. Hem mültecilerin haklarını bilmesi hem de mülteci çocuklara eğitim veren kişilerin bilgi sahibi olması vicdani ve inisiyatif ile ilerleyecek olan süreçlerinde önünü kesecektir. Kısacası eğitime erişim konusunun haklar bağlamında değerlendirilmesi hem mülteci/mülteci çocuk hem de eğitimciler açısından sürece pozitif katkı sağlayacaktır.

3. Şartlı Eğitim Yardımları

Şartlı Eğitim Yardımları, Avrupa Birliği İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü (ECHO), Norveç, Hükümeti ve ABD Nüfus Mülteciler ve Göç Bürosu tarafından fonlanan özel amaçlı yardımlardan olmaktadır. Yardım sosyal güvencesi bulunmayan ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik

Kanunu¹³ kapsamında bulunan ailelere öncelikle annelere verilmektedir. ŞEY kapsamına alınan ailelere ödemeler çocukların örgün eğitiminde devamlılığının sağlanması, eğitim döneminde ayda en fazla 4 günden fazla devamsızlık yapılmaması şartları ile verilmektedir¹⁴. Bu yardım ülkelerini terk etmek zorunda kalmış mülteci çocukların okula devam etmesine destek sağlayarak okul hayatına katılımda sürekliliği hedeflemekle birlikte eğitim öğrenime devam ettiren mülteci çocuk sayısını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu yardım programının paydaşı olan kurumlar Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Kızılay'ı ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonudur (UNICEF).

Şartlı Eğitim Yardım (ŞEY) programından faydalanmak için temel şartlar bulunmaktadır. Bunlar ŞEY programından faydalanabilmek için gerekli şartlar 99 ile başlayan yabancı kimlik numarasına sahip olmak, Geçici Barınma Merkezleri (GEM) dışında ikamet etmek, hanede sosyal güvencesi olan bir birey bulunmamaktır. Ayrıca program kapsamında iki ayda bir ödeme yapılabilmesi için okula düzenli devam etme şartı mevcuttur. Yukarıda da ifade edildiği üzere okula devam edilen aya dair ödemeyi mültecinin alabilmesi için 1 ay içerisinde 4 günden fazla devamsızlık yapmaması gerekmektedir. Ödemelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik özendirici bir unsurun söz konusu olduğu da vurgulanmalıdır. ŞEY kapsamında ödeme miktarları ise; İlköğretime devam eden erkek öğrenci için aylık 90 TL, İlköğretime devam eden kız öğrenci için aylık 100

¹³ Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir. ([https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=%5B1%5D%20vatandaşlar%20ile%20geçici%20olarak,%2D5754%2F77%20m d.\).](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=%5B1%5D%20vatandaşlar%20ile%20geçici%20olarak,%2D5754%2F77%20m d.).)

¹⁴ <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yarimlar-genel-mudurlugu/sartli-egitim-saglik-yardimi/#:~:text=SSY%20Programı%20kapsamında%2C%200%2D6,TL%20tutarında%20nakdi%20yardım%20yapılmaktadır.>

TL, Ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için aylık 130 TL, Ortaöğretime devam eden kız öğrenci için aylık 150 TL olmaktadır.¹⁵

ŞEY kapsamında ödenek alan aileye ödemenin geçici ya da tamamen kesilmesi şartları ise; örgün eğitim dışına çıkması, eğitim döneminde bir ay içerisindeki okul devamsızlık süresinin 4 günden fazla olması, yardım kaydının bulunduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakfına tebliğ edilmeksizin adresinin değişmesi, ailesinin muhtaçlık durumunun Mütevelli Heyeti tarafından ortadan kalktığına tespit edilmesi, vefat etmesi, hak sahibi ebeveynin vefat etmesi, olmaktadır.

“Çocuk okula giderken para alıyor, yardım veriyormuş devlet. Biz de sorduk, çocuk başına para veriyorlarmış, ama okula gitmek şartmış. O yardım da bize bir şekilde yetiyor. Hiç olmamasından daha iyi. Çocuklar okulda devamsızlık yapmasın diye dikkat ediyoruz. Yoksa yardımı keserler”. Mülteci Veli 4 (32, Erkek, İran)

“Sigortalı iş yok, olsa hemen keser dediler bize. Anlamadık, sigorta olsa tabi ama alırlar bunu da elimizden. Az para, sigorta olsa da verseler, çok değil bize. Bir çocuğu o kadar az parayla okula zaten gönderemem. Bazen gitmiyor da zaten. Kalem yoksa, yanında yiyecek yoksa, nasıl gidecek. Ağlıyor ama yapacak şey yok. Çaresiz kaldık, üzıldüm ama gönderemem kalemsiz. Günleri de sayıyorum, çok gitmezse keserler dediler bize”. Mülteci Veli 3 (30, Kadın, Irak)

Yapılan görüşmeler neticesinde anlaşıldığı şekilde mülteci ve eğitim kurumu çalışanlarının önemli çoğunluğu şartlı eğitim yardımlarını ek gelir olarak nitelendirmektedir. Mülteci veliler şartlı eğitim yardımı kapsamında verilen ücretlerinin düşük olmasına rağmen ek kaynak elde etme amacı ile çocuklarını okula gönderdiklerini ifade etmişlerdir. Şartlı eğitim yardımları alan mültecilerin sigortalı işe girmeleri durumunda ise bu yardım kesilmekte ve bu durum mültecileri dezavantajlı konuma itmektedir. Diğer bir olumsuz durum ise UK kapsamında şartlı eğitim yardımı alan mülteciler için olmaktadır. UK mülakatları reddedilen kişilerin kimlikleri olmadığı için şartlı eğitim yardımları kesilmektedir.

¹⁵ <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sartli-egitim-saglik-yardimi/#:~:text=SSY%20Programı%20kapsamında%2C%200%2D6,TL%20tutarında%20nakdi%20yardım%20yapılmaktadır.>

4. Öğretmen Veli Arasındaki İlişki

Mekân olarak okullar çocukları okula giden veliler için güvenli alan olmakta ve okul ortamı sadece çocukların eğitim aldığı değil sosyal hayata katılımlarını sağlayacakları uygun yerler olmaktadır. Okul ortamının mülteci aileler ve çocuklar için önemli yerler olduğunu Öğretmen 6 (39, Kadın) aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Arapça bildiğim için okula gelen velilerle ilk iletişimi ben sağlıyordum. Çok fazla yardıma ihtiyaçları var, gıda, barınma, giyim, psikolojik destek gibi. Gelip benimle sürekli dertleşiyorlardı. Ben Arapça bildiğimden onların bir nevi ücretsiz psikoloğu oldum. Benimle konuşunca rahatladıklarını söylüyorlardı. Çünkü yabancı bir yerdeler, tanımıyorlar kimseyi. Yardımcı oldum o yüzden”. Öğretmen 6 (39, Kadın)

Okullar içerisinde öğrencilerin nicelik olarak fazlalaşması beraberinde problem ve şikayetleri de getirecektir (Brophy, 1988, s. 264). Burada nicelik olarak artıştan kasıt Türk öğrencilerin sayısındaki artış değil mültecilerin öğrencilerin sayısındaki artış olmaktadır. Mülteci öğrencilerin sayısındaki artışın devamında ise problem ve şikayetler yalnızca öğretmenler tarafından değil Türk veliler tarafından da gelmektedir. Türk velilerin kendi çocukları ile aynı sınıfta mülteci çocuk istememesi, mülteci çocuklara karşı sınıfta Türk arkadaşları tarafından ayrımcı tutumu ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

“Veliler müdürü, öğretmeni arıyorlar, çocuğumun sınıfında yabancı öğrenci olmasın diye. Biz her okula söyledik, eşit şekilde sınıflara dağıtılacak yabancı öğrenciler. Biz ne zaman beyaz yakalı Türk olmuşuz farkında değiliz. Kendi çocuğuna diğer çocuğun zarar vereceği hissine nerden kapıldı bu insanlar. Öğretmenler her iki tarafa da durumu iyi anlatmalı, ilişkiler kurmalı”. Öğretmen 8 (Erkek, 45)

Mülteci öğrencilerle aynı sınıfta eğitim alarak çocuklarının iyi bir eğitim alamayacağını düşünen ve bu şekilde davranan Türk veliler, sınıflarında eğitim alan mülteci çocuklar ve onların ailelerine ayrımcı bir tutum sergilemektedirler. Gerçekleştirilen ayrımcı davranış ve tutum yalnızca veliler tarafında kalmayıp eğitim kurumları çalışanları tarafından da sergilenmekte, ayrımcılık talebi bir üstünlük duygusuyla meşru hale getirilmektedir.

“Okulda yabancı öğrenci sayısı artınca Türk öğrenci velileri yabancı öğrencileri istememeye başladı. Aileler yabancı öğrenci olan sınıfa çocuklarını göndermek istemiyorlar. Türk velim yabancı öğrenci çocuğumun sınıfında olsun istemiyorum diye şikâyet etti okulu. Herkes Türkçe konuşsun, Suriyeli, Iraklı istemiyoruz okulumuzda diye baya sorun çıkardı”. Öğretmen 6(39, Kadın)

“Suriyeli bir öğrenciyi öğretmen arkadaşımız sınıfta bırakmış. Bununla ilgili bizzat görüştüm, neden bıraktın diye. Türk çocuklarla kavga etmiş. Ya bunun için uyum çalışması yaptınız mı, nedenini öğrendiniz mi, sınıfta bırakmak ne kadar doğru olur. Öğretmenlerin yapması gereken çok şey var. İlk önce tutumların değişmesi lazım. O çocuğu kazanırsa, kaç kişi kurtulacak düşünmek lazım”. Öğretmen 8 (45, Erkek)

Mülteci çocuklara ve velilere yönelik gerçekleştirilen ayrımcı tutuma rağmen eğitim kurumlarında çalışan kişilerin vicdanen davranması ve iyi niyetli yaklaşımlarının olması mülteci veli/çocuklarla Türk veli/çocukların arasında oluşan sorunların çok büyümeden çözme ihtimallerinin bulunduğu, ancak bunun da sınırlı bir sayıda ve alanda mümkün olduğu ifade edilmektedir.

“Çok fazla ihtiyaçları olan yabancı velimiz vardı okulda. Biz de yardım topluyorduk onlara. Ama yetişememeye başladık, özellikle giyim ve gıdada. Elimizden geldiğince yardım etmeye çalıştık ama sayı artınca artık bunu bıraktık”. Öğretmen 6 (39, Kadın)

“Kızım okula gitmek istemedi ilk önce. Türkçe bilmiyordu. İlk bir hafta gitti, sonra ağlamaya başladı. Babam, ben gitmek istemiyorum diye. Öğretmeni kızım okula gitmeyince aradı. Ben de durumu anlattım. Sonra öğretmen çağırdı bizi. Kızıma dedim, bak öğretmenin bize bir şeyler anlatacak. Bize çok yardımcı oldu öğretmenimiz. Onun bu davranışı olmasaydı, kızım bir daha okula gitmezdi”. Mülteci Veli 5(35, Erkek, Suriye)

Mülteci çocukların okullara kayıt işlemlerinde çocukların eğitim seviyesi, yaşı, Türkçe bilme durumu gibi belirli bir niteliğe göre kaydı alınmamaktadır. Bu durum Türk veli/mülteci veli arasında gerginliğe yol açmaktadır. Okullarda karşılaşılan ayrımcılığın hem kurum çalışanları hem de Türk veliler tarafından yapılması belli kriterlere göre mülteci çocukların alınmamasının sonucu olduğu önemli bir çıkarımdır. Bu çıkarımın temelinde ise mülteci çocukların Türkiye'ye geldiklerinde eğitim hayatına katılım alanında net bir politikanın olmadığına güçlü bir işareti olmakta ve mültecilerin dezavantajlı hallerini daha da derinleştirmektedir.

5. PIKTES¹⁶: Uyum Sınıfları Uygulaması

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen 2021 yılındaki ismi Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES¹⁷) olan ancak güncel ismi Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi¹⁸ olan PIKTES'in amacı Türkiye'ye gelmiş yabancı çocukların, yaş gruplarına uygun olarak eğitim hayatlarına katılım ve sosyal anlamda uyumlarına destek olmak olarak ifade edilmiştir (<https://piktes.gov.tr/cms/Home/Hakkimizda>). Ayrıca PIKTES'in temel hedefi PIKTES'in hedef kitlesi olan yabancı öğrencilerin yoğun olduğu 29 proje ilinde¹⁹ hem Türkiye'deki eğitimine kalitesi korunurken aynı zamanda yabancı çocukların da Türkiye'de eğitim sistemine başarılı şekilde katılabilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir (<https://piktes.gov.tr/cms/Home/Hakkimizda>).

Mülteci öğrenciler için “Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları” adı altında uyum sınıfları oluşturulması MEB'in 2016 yılında yayımladığı genelgeyle başlamıştır. Mert (2020, p. 130)'unda ifade ettiği üzere uyum sınıflarında “Türkçe bilmeyen veya Türkçe dil beceri düzeyini geliştirmeye gereksinim duyan yabancı uyruklu öğrencilerin dil eğitimi alması ve diğer branş derslerine akademik olarak hazırlanması” amaçlanmıştır. Yine Tekgöz (2020, s. 88) tarafından belirtildiği şekli ile AB tarafından desteklenen bu uygulamanın eğitim alanında fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için hayata geçirilmiştir. 3 Ekim 2016 yılı itibari ile faaliyetlerine başlanan projenin süresi ise 2 yıl ile sınırlandırılmıştır.

Projenin Hedefleri: “Geçici Koruma altındaki Suriyeli çocukların, Türkiye'deki eğitime erişimine katkı sağlamak, kaliteli eğitime erişebilmeleri adına Türk Eğitim Sistemine entegrasyonundaki çabalarında MEB'i desteklemektedir”.

¹⁶ Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi

¹⁷ <https://piktes.gov.tr/Home/SSS>.

¹⁸ <https://piktes.gov.tr/cms>.

¹⁹ Adana, Adıyaman, Afyonkarahisar, Ankara, Antalya, Batman, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Kocaeli, Konya, Malatya, Mardin, Mersin, Nevşehir, Osmaniye, Sakarya, Samsun, Şanlıurfa, Yalova <https://piktes.gov.tr/cms/Files/UserFiles/Folders/Duyurular/mazeret-kilavuz-2024.pdf>).

*Projenin Beklenen Sonuçları/Çıktıları: “PIKTES tarafından desteklenen illerdeki Suriyeli çocukların eğitime erişimi artmıştır, Suriyeli öğrencilere sunulan eğitimin kalitesi artmıştır, eğitim kurumlarının ve personelin operasyonel kalitesi iyileştirilmiştir ve Suriyeli öğrencilerin ve ebeveynlerin sosyal entegrasyonu artmıştır”.*²⁰

Mülteci öğrencilerin Türkçe dilini öğrenmeleri, Türkiye’de hem eğitim hayatına katılımda hem de sosyo kültürel hayata katılımlarında önemli olmaktadır. Mülteci çocukların dil öğrenmelerini sağlama adına örnek teşkil eden bir çalışma ise 2016 yılında PIKTES kapsamında açılan uyum sınıfları uygulamasıdır. Bu sınıfların açılmasının faydalı olduğunu söyleyen Öğretmen 3 (55, Erkek) ancak Pandemi nedeniyle sınıfların askıya alındığını belirtmiştir.

“Uyum sınıfları sağlıklı bir uygulama değil. Keşke resmi bir yazı yazıp da gönderebilseydim. Milli Eğitim açmış sınıfı, göndermiş öğretmeni, artık gerisi yok. O sınıfa yabancı eğitmen gelmiyor ki, Türkçe öğretmeni gönderiyorlar bir tane. Çocuklar hiçbir şey anlamıyor, öğretmen çocukları anlamıyor. Ücretli öğretmen saatim ne zaman dolacak diye bakıyor. Çocuklar hiçbir şey de öğrenemiyorlar. Teoride güzel bir uygulama ancak teoride”. Öğretmen 6 (39, Kadın)

PIKTES kapsamında uygulamaya sunulan uyum sınıflarının 2016 yılına kadar faaliyete girmemesi bu şekilde bir uygulamanın olmaması 2011 yılı sonrası Türkiye’nin karşılaşmış olduğu yoğun göç olan Suriye göçü ile gelen Suriyelilerin her geçici oldukları, uzun süre kalıcı olmadıklarının düşünülmesi olduğuna işaret etmektedir. Uyum sınıflarının 2 yıl gibi bir süre ile sınırlandırılması da aslında eğitim alanında mülteci çocuklara verilecek olan hakların kısıtlı ve nitelikli eğitimin verilmesi durumunun ise aslında sadece kağıt üzerinde var olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye, 1990’lı yıllardan itibaren göç veren ülke konumundan transit ülke ve ardından göç alan ülkeye dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümde en büyük kırılma noktası Suriye sınırında 2011 yılında karşılaştığı kitlesel göç ile olmuştur. Bu yıldan sonra Türkiye farklı göç türleri ve etnik kimliklerle karşılaşmış, ev sahibi

²⁰ <https://piktes.gov.tr/cms/Home/Hakkimizda>.

ülke konumu pekişmiştir. Çeşitli nedenlerle göç eden mültecilerin hukuksal statüleri farklı olsa da uygulamada karşılaştıkları politikalar net olmamakta ve tutarlılık göstermemektedir. Örnek olarak, çalışmanın ana konusu olan eğitim politikalarında yaşanan UK ve GK statüsündeki mültecilere verilen hizmetler gösterilebilir.

Çalışmanın literatür bölümünde ele alındığı üzere, Türkiye birçok uluslararası anlaşmalara taraf olmuş ve bu doğrultuda ulusal mevzuatını geliştirmiştir. Bilindiği üzere, eğitim hakkı temel insan haklarından biridir. Özellikle 2011 yılı sonrasında Suriye göçü ile birlikte gelen mültecilerin eğitime katılımı ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmiş, bu girişimler projeler ile desteklenmiştir. Tablo 1’de Türkiye’nin mültecilerin eğitim hayatına katılımı ile ilgili taraf olduğu anlaşmalar aktarılmıştır. Sağıroğlu’nun da ifade ettiği üzere mültecilerin eğitim hayatına katılımı ile ilgili belirli standartların olması gerekmektedir (Sağıroğlu, 2017, s. 58). MEB’de Hayat Boyu Öğrenci Genel Müdürlüğü’ne bağlı Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı’nın oluşturulmasından itibaren mültecilerin eğitim hayatına katılımı ile ilgili birden fazla uygulama yapılması eğitim alanında göç politikalarının etkinliği adına önemli sonuçlar doğurmuştur. Ancak (Cengiz, 2024, s. 19) ifade edildiği üzere 2013 yılında çıkarılan YUKK’da Suriye göçü ile gelen mülteci öğrenciler öncelenmiştir. PIKTES kapsamında uyum sınıfları açılmış, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Genel Müdürlüğü’nün²¹ (2024) yayımladığı kılavuzda yer aldığı üzere uyum sınıfları 29 ilde faaliyet göstermektedir. Ancak, bu uygulamalar ile Geçici Koruma altındaki Suriyeli mülteciler ve Uluslararası Korumadaki mülteciler ayrımının yapılması, eğitim veren kişilerin vicdanına bırakılması, inisiyatifle hareket edilmesinin önünün açılması, vicdanen hareket ederek yapılan uygulamaların süreci etki altında tutması, zorunlu göç ile ülkelerinden ayrılan ailelerin çocuklarını eğitim hayatına katmalarının önünde bir zorunluluk olmaması isteğe bağlı kayıt etme imkanlarının olması, eğitim politikalarındaki belirsizliği ve yerelde eğitim veren kişiler nezdindeki uygulamaların kağıt üzerinde kalması gibi

²¹ <https://piktes.gov.tr/cms/Files/UserFiles/Folders/Duyurular/mazeret-kilavuz-2024.pdf>.

hususlar ortaya çıkmıştır. Bu durum, mülteci çocukların mevzuatta yer alan ve belgelerle desteklenen eğitim haklarına tam olarak ulaşmalarına engel olmuştur ve sürecin kesintisiz olarak objektif kriterlerle ilerlemesine mâni olmaktadır.

Savaş ve çatışmadan kaynaklı olarak ülkesini terk etmek durumunda kalan mülteci çocukların eğitim hayatına katılım haklarının var olduğu YUKK'da ifade edilmektedir. Ancak mülteci çocukların okullara kayıtlarında hukuki süreçlerden kaynaklı yaşanan aksaklıklar yaşanmaktadır. Ayrıca mülteci çocukların akranları tarafından da “yabancı-misafir” olarak görülmesi güncel var olan dezavantajlı durumlarını daha da derinleştirmektedir. Bu engellerin ortadan kalkması ise inisiyatife bırakılmayan bir sistemin geliştirilmesini, eğitim hizmetlerine sınırlı erişim sorununun giderilmesini ve hizmetlerin yalnızca resmi görünürlükte olmasını, hak temelli ve tanımlanmış standart süreçlerin mevcut olmasını gerekli kılmaktadır. Sayılan koşulların olmaması ve mevzuattaki engellerin ve uygulamadaki belirsizliklerin ortadan kalkmaması durumu, mültecilerin kırılganlıklarını daha da derinleştirmektedir. Nitekim çalışma bulgularının da ortaya koyduğu üzere ayrımcı tutumla karşılaşan veliler sorunların üstesinden gelebilmek için çocuklarını okula göndermemeyi tercih etmekte veya çocuklarının sınıflarda yokmuş gibi davranmasına rıza göstermektedirler.

YUKK'da mülteci öğrencilere eğitim hakkının verilmesi yer almış olsa da araştırmanın temel sorularından biri uygulamada bunun nasıl gerçekleştiğidir. Literatür kısmında ifade edildiği üzere mülteci öğrencilere verilecek olan eğitim üzerinde net bir düzenleme olmaması (Baldık, 2018, s. 40; Tanrıku, 2017, s. 132), öğretmenlerin mülteci çocukların konuşma dilini, mülteci çocukların ise Türkçeyi bilmemesi gibi hususlar hem öğretmenlerin hem de mülteci öğrencilerin eğitim hayatında engeller oluşturmaktadır ve kanunda belirtildiği şekilde haklarından yararlanamadıkları yapılan çalışmalarda görülmüştür (Aydın Güngör & Pehlivan, 2021, s. 56-57; Gencer, 2017, s. 844).

Çalışma sonucunda, Türk öğrencilerle mülteci öğrencilerin eğitim imkanlarından eşit şekilde faydalanamaması ve okullara eşit sayıda mülteci öğrenci

dağılımının olmaması, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okul yönetici ve öğretmenlerinin mülteci eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları (Şimşek, 2017, s. 173), politikadan kaynaklı belirsizlikler nedeniyle bir çok konunun öğretmenin inisiyatifine bırakılması gibi bulgular literatürde yer alan belirsizliklerle uyumlu bulunmuştur.

Bu çalışma sonucunda, mülteci çocukların ilk olarak yaş gruplarına ayrılarak temel Türkçe eğitimi almalarının sağlanması, Türkçe sınıflarının oryantasyon sınıflarında olduğu gibi eğlendirerek öğretici etkinlikler yapılması, Arapça bilen öğretmenlerin olması, öğrencilerin Türkçe yeterliliklerini aldıktan sonra diğer sınıflara yönlendirilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Arar, K., & Nasra, M. (2020). School leadership for refugees' education. *Social Justice Leadership for Immigrant, Migrants and Refugees*. Routledge.
- Aydın-Güngör, T., & Pehlivan, O. (2021). Kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemindeki yerri ve önemi. *Studies in Educational Research and Development*, 5 (1), 48-71.
- Baldık, Y. (2018). *Ana dili Türkçe olmayan göçmen toplulukların eğitim sistmine katılımında Türkçe öğretiminin önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2).
- Brophy, J. (1988). Educating teachers about managing classrooms and students. *Teaching and Teacher Education*, 4, 1-18. [http://dx.doi.org/10.1016/0742-051X\(88\)90020-0](http://dx.doi.org/10.1016/0742-051X(88)90020-0).
- Cengiz, C. (2024). *PIKTES öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinde yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Emin, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi temel eğitim politikaları. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 153, 7-25.
- Gencer, T.E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Uluslararası Araştırmacılar Dergisi*, 10 (54), 838-851.
- İçduygu., & Kirişçi, K. (2009). *Land of Diverse migrations: challenges of emigration and immigration in Turkey*. İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Kümbetoğlu, B. (2017). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma yöntemleri. Beşinci Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2015). 2015-2019 Stratejik Planı. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/10052958_10.09.2015sp17.15i_mzasz.pdf
- Özcan, A. S. (2018). Çokkültürlülük bağlamında Türkiye'nin Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim politikası. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 17-29.

- Özçürümez, S., & İçduygu, A. (2020). *Zorunlu göç deneyimi ve toplumsal bütünleşme: kavramlar, modeller ve uygulamalar ile Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sağıroğlu, A. Z., (2017). geçici koruma statüsündeki bireyler. *Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı*, 46-70, Ankara: MEB.
- Şimşek, D. (2018). Turkey as a “safe third country”? The impacts of the EU-Türkiye statement on Syrian refugees in Türkiye. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 22 (3), 161-182.
- Tanrıkulu, F. (2017). Türkiye’de yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunu ve çözüm önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi* (86), 127-144.
- Toksöz, G., & Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2012). Is migration feminized? A Gender- and ethnicity-based review of the literature on irregular migration to Turkey,"*Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities*. ed. Paçacı-Elitok, S. and Straubhaar, T. Hamburg: Hamburg University Press, 85-113.
- Yüksel, Kübra (2023). *Ulusal politika ve yerel uygulama arasında göç yönetişimi: düzce ili örneği*. Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Doktora Tezi.

Extended Abstract

The problem of refugees' access to educational services has become visible with Syrian refugees since 2011. In fact, the Foreigners and International Protection Law (LFIP), enacted in 2013, aimed to regulate the right of refugees under international and temporary protection to access basic education services. However, the access to educational services of International Protection (IP) and Temporary Protection (TP) refugees, who are legally in different categories in Türkiye also varies. While Syrian refugees' access to educational services is provided through PIKTES, the Project for Supporting Inclusive Education for Children in the Turkish Education System, there is no priority or difference regarding the participation of refugees within the scope of the UK in education. This dual category can lead to discrimination in practice.

One of the most fundamental rights of every school-aged individual who is forced to migrate from their country, regardless of the reason, is the right to participate in education, independent of their country of origin or nationality. For refugee children, access to the host country's education system and the ability to overcome language barriers are crucial for their inclusion in both the educational sphere and the broader social life of that country. However, giving refugee children the right to education and making regulations in this field are related to the current immigration policies applied by states to immigrants. Based on this context, the main question of this study is how the education rights of refugees, determined by national migration policies, are responded to locally and how they are put into practice. There are international agreements and national laws to which Türkiye is a party regarding the participation of refugees in education. When separated periodically, before 2011; 14 October 1983 Law on Foreign Students Studying in Türkiye 15 April 1985 Regulation on Foreign Students Studying in Turkey 2005 Child Protection Law No. 5395 16 August 2010 Foreign Students Circular exists. After 2011; 26 September 2013 Education and Training Services Circular for Syrian Citizens Under Temporary Protection in Our Country 23 September 2014 Education and Training Services Circular for Foreigners 6 September 2019 Foreign Students Integration Classes Circular 22 October 2020 Foreign Students Integration Classes Circular.

The scope of the legislation regarding the periodic separation of the Syrian mass migration, that is, before 2011, was regulated as the participation in education of foreigners

staying in Türkiye with a residence permit. Foreigners who do not have a residence record do not have the right to participate in education. After 2011, in response to the intense migration, training was provided in TECs in the camps, but as stated above, as the duration of stay increased, the situation changed and a tendency towards schools affiliated with the Ministry of Education began. When the articles of law regarding the education rights of refugees in Türkiye are evaluated, it is seen that a generally consistent regulation has been made and the rights have been determined by making the necessary definitions. However, the agreements, laws, plans and circulars promise that the education rights of refugees will be provided equally with those in the country they come from. However, although important steps have been taken to recognize equal rights in official documents, it is an important issue whether the rights in the documents have equivalents in daily life. The document regulating the participation of refugee students in education life in Türkiye before 2011 was the 2010 Foreign Students Circular. In the circular, it is stated that regardless of their status (refugee, asylum seeker, stateless), children will be enrolled in school with the residence permit given to them and their parents. Syrian refugee children who came to Türkiye after 2011 until the 2014 Education and Training Services Circular for Foreigners was accepted, received education in TECs. In Türkiye, which is a party to many international and national agreements regarding participation in education life, 1.272.691 out of a total of 4.700.000 foreign nationals, according to the 2020 report of the Ministry of National Education (MEB) General Directorate of Lifelong Learning, Department of Migration and Emergency Education. constitutes the education age population. Again, as of the end of 2020, TECs were closed and refugee students, regardless of nationality, were enrolled in schools affiliated with the Ministry of Education in order to increase their adaptation to the Turkish education system.

The foreign population of education age in Türkiye is 1.365.884 people, according to October 2021 data from the Lifelong Learning Unit of the Ministry of National Education. Of this total number, 928.485 people are among the schooling population. According to September 2021 data, there are approximately 5.013.631 foreign nationals in Türkiye, and according to the September 2021 data of the General Directorate of Migration Management, the population consists of 1.365.884 in education age (5-17 years old). As of October 2021, 928.485 students of the educational age population have been included in education and the registration process of students to schools continues. The reflection of the stated numbers in Düzce is that, according to the 2023 data received from the Düzce Provincial National Education Lifelong Learning Unit, there are a total of 1.423 refugee students, including 715 primary school, 518 secondary school and 190 high school students (Yüksel, 2023). Within the scope of the study, interviews were held with the teachers teaching these students and the parents of the students in order to see the reflection of the rights specified in the law into practice. Within the scope of the qualitative research conducted in Düzce province, in-depth interviews were held with 9 teachers and 5 refugee parents. As a result of the interviews, 5 subheadings emerged. These headings are Education of Refugees: Challenges and Uncertainties, Informing Refugees and Educators, Conditional Education Aids, Teacher and Turkish Parent/Refugee Parent relationship and finally PIKTES: Integration Classes Application. The subheadings created as a result of the interviews were evaluated.

There is no practice that measures whether refugee students participating in education can learn Turkish or receive quality education. A significant part of the public employees working in educational institutions stated that the Ministry of National Education did not receive information about the refugee child's level of learning Turkish, that it was difficult to teach Turkish to students who did not know Turkish in crowded classrooms with

a separate effort, and that they left the fate of the students to the "conscience of the teacher". The right of refugees to access education in Türkiye is regulated in the YUKK. The participation of refugees, who have the right to benefit from access to education, is not obligatory, but at the request of the family. On the other hand, all interviewed refugee parents reported that they sent their children to school. However, institutional representatives emphasized the need for further research regarding the quality of education provided in these schools. For refugees, knowing the language of the country they come from is an important issue in terms of preventing possible communication problems and finding solutions to existing problems. Schools are one of the most important places where refugee children can learn languages and improve themselves. In the information brochures at Directorate General of Migration Management (DGMM) regarding the participation of refugees in education life, there is information that primary school age refugees can enroll in the school they are affiliated with and where their residence address is. For school-age children, the first requirement for registration is to have an ID document. As is the case for citizens of the Republic of Türkiye, public schools are free for refugees. However, refugees are informed that their children should participate in education when they register with the Immigration Administration, and no separate information is given from any other educational institution. As a matter of fact, in the interviews held with educational institutions, a significant portion of the interviewees stated that they did not inform refugees separately about education. Refugees also stated that they learned from the immigration administration and their immediate surroundings that their children should go to school. It is noteworthy that, as educational institutions, discrimination in schools is made by both institution employees and parents, and that this is a result of refugee children being admitted to schools irregularly. This situation, which is a strong sign that there is no clear policy towards refugees in the field of education, further deepens the disadvantaged situation of refugees. The fact that integration classes were not opened until 2016 is due to the idea that although Syrians arrived in 2011, they were temporary and not permanent for a long time. Limiting integration classes to a period of two years actually indicates that the rights to be given to refugee children in the field of education are limited and the provision of quality education actually exists only on paper.

As a result of the findings, as summarized above, refugee parents who encounter different practices and initiative-based practices choose not to send their children to school in order to overcome the problems, and refugee children who are somehow sent to school continue to be invisible by acting as if they are not in the classrooms. The ways refugees access education services in Turkey, as explained in detail in the literature section, are set out in the "Circular on Educational Services for Foreigners", the framework of which was determined by the Ministry of National Education in 2014. There are a total of 1.423 refugee students participating in education in this context in Düzce. As a result of the study, it is recommended that refugee children divided into age groups when they first come to the country and that special units for age groups be established in schools affiliated with the Ministry of Education in order to ensure that they receive basic Türkiye education. It is recommended that refugee children do activities that both entertain and teach Türkiye, such as Türkiye preparation courses and orientation, in the first stage, and that there are teachers who know Arabic in the classrooms as an important step. The teachers who will teach in the units providing Türkiye education are selected from people who speak the same language as the refugee children and the refugee children are added to the classes providing Türkiye education after they obtain Türkiye proficiency.